

ΕΙΔΙΚΟ ΑΡΘΡΟ SPECIAL ARTICLE

Η σεξουαλική αγωγή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στον ελληνικό χώρο

Έγινε έρευνα με σκοπό να διερευνηθεί αν υλοποιούνται προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στο πλαίσιο των εγκεκριμένων προγραμμάτων αγωγής υγείας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και ποιες ειδικότητες των εκπαιδευτικών αναλαμβάνουν να τα υλοποιήσουν. Με κριτήριο τον τίτλο πραγματοποιήθηκε ταξινόμηση των εγκεκριμένων σχολικών προγραμμάτων αγωγής υγείας, τα οποία υλοποιήθηκαν σε σχολικές μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Α΄ Αθήνας και στις περιφερειακές ενότητες του Ηρακλείου Κρήτης, της Κοζάνης και του Έβρου για τα σχολικά έτη 2012–2019. Οι συγκεκριμένες περιοχές επιλέχθηκαν με κριτήριο ότι αποτελούν τις μεγαλύτερες στις εκπαιδευτικές τους περιφέρειες, καθώς σε αυτές φοιτά το 27,9% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού και εργάζεται το 38,33% του συνόλου των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οπότε η έρευνα μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτική. Από τη στατιστική ανάλυση, η οποία διενεργήθηκε με το λογισμικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences (SPSS), έκδοση 24.0, προέκυψε το συμπέρασμα ότι τα προγράμματα αγωγής υγείας που ασχολούνται με τη σεξουαλική αγωγή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στον ελληνικό χώρο είναι αρκετά περιορισμένα σε αριθμό και υλοποιούνται κατά κανόνα από εκπαιδευτικούς, οι οποίοι δεν έχουν άμεση επιστημονική σχέση με το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σεξουαλική αγωγή συνιστά μια πολυδιάστατη διαδικασία,¹ η οποία μπορεί να ασκήσει καταλυτική επίδραση στην ψυχική και στην κοινωνική υγεία του ανθρώπου. Η σεξουαλική αγωγή χωρίζεται σε τρεις περιόδους ανάλογα με την ψυχοσωματική ωριμότητα του παιδιού: στην προσχολική ηλικία, στη σχολική ηλικία και στην εφηβεία.² Γ' αυτόν τον λόγο ειδικοί εισηγητές του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών διατυπώνουν την αναγκαιότητα της σφαιρικής και πλήρους σεξουαλικής αγωγής,³ καθώς η απουσία επίσημης σεξουαλικής αγωγής σε συνδυασμό με τα χαμηλά ποσοστά επικοινωνίας των γονέων με τους εφήβους στα συγκεκριμένα ζητήματα⁴ μπορεί να προκαλέσουν ποικίλα προβλήματα.

Παράλληλα, η αύξηση του αριθμού των ανεπιθύμητων κυήσεων στην εφηβεία και των νεαρών ανθρώπων που νοσούν από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα ανέδειξε την αναγκαιότητα για την παροχή σεξουαλικής αγωγής σε ζητήματα που σχετίζονται με την αντισύλληψη,

την κύηση κ.ά.^{5,6} Άλλωστε, το σύνολο των νέων ανθρώπων, ακόμη και τα άτομα με ειδικές ανάγκες,⁷ δικαιούνται να λάβουν κατάλληλη για την ηλικία τους σεξουαλική αγωγή ανεξάρτητα από το φύλο, τη θρησκεία και τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό.⁸ Σε κάθε περίπτωση, υφίστανται ποικίλες δυσκολίες κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής όχι μόνο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες,⁹ αλλά και ευρύτερα.

Αναφορικά με το περιεχόμενο και την επιτυχία της σεξουαλικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχει διεξαχθεί πληθώρα ερευνών σε παγκόσμιο επίπεδο, μολονότι πριν από μερικές δεκαετίες ο αντίστοιχος αριθμός ήταν μηδαμινός.¹⁰

Εκκινώντας από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), μπορεί να υποστηριχθεί ότι εδώ και δεκαετίες η σεξουαλική αγωγή στόχευε στην προώθηση της ορθολογικής και τεκμηριωμένης λήψης αποφάσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα, στην αύξηση της γνώσης του μαθητή

ΑΡΧΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ 2020, 37(2):267–272
ARCHIVES OF HELLENIC MEDICINE 2020, 37(2):267–272

Γ. Καδιγιαννόπουλος,¹
Μ. Καραβίδα,²
Ε. Γαλανοπούλου,³
Α. Γαλανόπουλος⁴

¹Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα

²Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα

³Ελληνοαμερικανική Ένωση, Αθήνα

⁴Αιματολογική Κλινική, Γενικό Νοσοκομείο «Γ. Γεννηματάς», Αθήνα

Sex education at the secondary education level in Greece

Abstract at the end of the article

Λέξεις ευρετηρίου

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
Ελλάδα
Σεξουαλική αγωγή

Υποβλήθηκε 26.7.2019
Εγκρίθηκε 7.8.2019

σε ζητήματα αναπαραγωγής και στη μείωση των ανεπιθύμητων κυήσεων στην εφηβεία.¹¹ Παρ' όλα αυτά, στις ΗΠΑ παραμένει επιτακτική ανάγκη η παροχή σεξουαλικής αγωγής, καθώς εμφανίζονται υψηλά ποσοστά κυήσεων στην εφηβεία, σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και μετάδοσης του ιού HIV.¹²

Είναι αξιοσημείωτο ότι η σεξουαλική αγωγή διδάσκεται σχεδόν στο σύνολο των σχολικών μονάδων των ΗΠΑ, αλλά το περιεχόμενό της εμφανίζει σημαντικές διαφορές. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στη μετάδοση του ιού HIV, στα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, στον έλεγχο των ανεπιθύμητων γεννήσεων στην εφηβεία και στην αντισύλληψη.¹³⁻¹⁵

Μολονότι στις ΗΠΑ υλοποιούνται συγκεκριμένες δράσεις σεξουαλικής αγωγής στην εκπαίδευση, αυτές βρίσκονται στις πρώτες θέσεις ανάμεσα στα ανεπτυγμένα έθνη τόσο σε ποσοστά εφηβικής κύησης, όσο και σε ποσοστά σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων. Αποσκοπώντας στη μείωση των ποσοστών της εφηβικής εγκυμοσύνης η κυβέρνηση των ΗΠΑ χρηματοδότησε προγράμματα σεξουαλικής αγωγής που επεδίωκαν την αποφυγή ολοκληρωμένων σεξουαλικών σχέσεων στην εφηβεία. Αυτή η προσπάθεια αποδείχθηκε αναποτελεσματική, οπότε ως βέλτιστη επιλογή θεωρήθηκε η παροχή ολοκληρωμένης σεξουαλικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.¹⁶

Αναμφίβολα, σε αρκετές περιπτώσεις τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στις ΗΠΑ επιτυγχάνουν την καθυστέρηση της ηλικίας έναρξης των σεξουαλικών σχέσεων, τη μείωση της συχνότητάς τους,¹⁷ καθώς και την προσφορά χρήσιμων πληροφοριών για τη σεξουαλική υγεία σε κρίσιμους τομείς, όπως η κύηση στην εφηβεία, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και ο ιός του HIV.¹⁸

Συνεχίζοντας την ανασκόπηση στην αμερικανική ήπειρο διαπιστώνεται ότι στη Χαβάη η πλειονότητα των εκπαιδευτικών ενσωματώνουν στη διδασκαλία τους κάποια μορφή σεξουαλικής αγωγής, αλλά μόνο οι μισοί από αυτούς υλοποιούν ένα συγκεκριμένο και περιεκτικό πρόγραμμα σπουδών.¹⁹ Συγχρόνως, η υλοποίηση προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στη Χιλή απέφερε σημαντικά θετικά αποτελέσματα,⁸ όπως και στη Βραζιλία, όταν αξιοποιήθηκαν εκπαιδευτικές ιδέες του Freire.²⁰

Μεταβαίνοντας από την αμερικανική στην ευρωπαϊκή ήπειρο προκύπτουν χρήσιμα ερευνητικά δεδομένα. Συγκεκριμένα, στην Αγγλία θεωρήθηκε ότι για να υπάρξει αποτελεσματική σεξουαλική αγωγή στις σχολικές μονάδες πρέπει να προϋπάρξει σοβαρός προγραμματισμός, ενδο-υπηρεσιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, καθώς και δημιουργία ισχυρής σχέσης μεταξύ του σχολείου και των

γονέων.²¹ Ειδικότερα, για τον αγγλικό χώρο διαπιστώθηκε η σημαντική θετική επίδραση που ασκεί ο θεσμός του σχολικού νοσηλευτή στην παρεχόμενη σεξουαλική αγωγή κυρίως στα δημοτικά σχολεία.²²

Η σεξουαλική αγωγή είναι ζήτημα αιχμής για τον ελληνικό χώρο, καθώς υφίστανται κρίσιμα προβλήματα όπως η υπογεννητικότητα, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα και ο αυξημένος αριθμός εκτρώσεων.² Συγκεκριμένα, έρευνα που διεξήχθη στην Ελλάδα διαπίστωσε ότι κύριες πηγές ενημέρωσης των εφήβων για τα ζητήματα σεξουαλικής αγωγής ήταν οι φίλοι και οι γονείς, ενώ οι έφηβοι επιθυμούσαν να λαμβάνουν ενημέρωση κυρίως από ειδικούς και από το σχολείο. Κατ' αυτόν τον τρόπο προέκυψε ότι το επίπεδο γνώσεων των μαθητών σε σεξουαλικά ζητήματα δεν είναι ικανοποιητικό, με αποτέλεσμα να αναφύεται η αδήριτη ανάγκη για την παροχή υπεύθυνης σεξουαλικής αγωγής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.⁷

Επιπρόσθετα, εστιάζοντας στα σχολικά εγχειρίδια στην Ισπανία διαπιστώνεται ότι καλύπτουν ζητήματα σεξουαλικής αγωγής, αλλά το περιεχόμενό τους απαιτείται να βελτιωθεί,¹⁴ ενώ την ίδια στιγμή η υλοποίηση προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στη Φινλανδία εμφανίζεται ιδιαίτερα επιτυχής.¹⁸

Στην ίδια κατεύθυνση, το γαλλικό εκπαιδευτικό σύστημα προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στη σεξουαλική αγωγή, προκειμένου κάθε νέος άνθρωπος να έχει υγιή σεξουαλική ζωή,²³ ενώ στην Πορτογαλία η πλειονότητα των σχολικών μονάδων παρέχει σεξουαλική αγωγή σύμφωνα με τις διεθνείς συστάσεις, χωρίς όμως να υπάρχει αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς της.²⁴

Η ασιατική ήπειρος φιλοξενεί σημαντικό αριθμό νέων ανθρώπων, οπότε είναι χρήσιμο να εστιάσει κάποιος σε έρευνες στην αντίστοιχη περιοχή. Πιο αναλυτικά, έρευνα που διεξήχθη στη νότια Κορέα κατέδειξε ότι η απουσία ουσιαστικής παρεχόμενης σεξουαλικής αγωγής έχει συμβάλει στη μείωση της ηλικίας έναρξης της πρώτης ολοκληρωμένης σεξουαλικής επαφής, ενώ οι περισσότεροι νέοι επιθυμούν η σεξουαλική αγωγή να εκκινά από το δημοτικό σχολείο και να καταστεί υποχρεωτική.²⁵

Ανάλογη μελέτη στην Ταϊλάνδη ανέδειξε την ανάγκη να αναπτυχθεί σχετικό εκπαιδευτικό υλικό, να αξιοποιηθούν στην εκπαίδευση ειδικοί επαγγελματίες²⁶ και να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της σεξουαλικής αγωγής.²⁷ Αντίστοιχα αποτελέσματα προέκυψαν από έρευνα στο Νεπάλ, η οποία επί πλέον τόνισε την αναγκαιότητα της σχετικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών και της συνεργασίας τους με τους γονείς.²⁸

Αξίζει ιδιαίτερη μνεία ότι η παροχή σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία της Ιαπωνίας θεωρείται ταμπού, με αποτέλεσμα

αυτή να εμφανίζει στασιμότητα και να εμβαθύνει κυρίως στην αναπαραγωγική υγεία και στην υγεία των γυναικών.²⁹

Εστιάζοντας σε έρευνες που υλοποιήθηκαν στην αφρικανική ήπειρο διαπιστώθηκε ότι τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής, που έλαβαν χώρα σε μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ουγκάντα, απαιτούν καλύτερο σχεδιασμό, ενώ αποτελεί επιτακτική ανάγκη η επέκταση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στην υποσαχάρια Αφρική.³⁰

Μολονότι υφίσταται σημαντικός αριθμός προγραμμάτων στην Αφρική αναφορικά με τη σεξουαλική υγεία, αυτά δεν μπορούν να επιφέρουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα σε περιβάλλοντα όπου οι πληθυσμοί είναι εύκολο να εκτεθούν σε σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, εμφανίζονται απρόθυμοι να λάβουν μέτρα προφύλαξης κατά τη σεξουαλική συνεύρεση και αρνούνται να επιμορφωθούν σε αντίστοιχα ζητήματα, όπως οι κάτοικοι στην Κένυα.³¹

Μελετώντας τη θεματική της σεξουαλικής αγωγής συνιστά επιτακτική ανάγκη να εστιάσει κάποιος επισταμένα στο ζήτημα της μετάδοσης του ιού HIV, από τον οποίο νοσούν εκατομμύρια άνθρωποι παγκόσμια. Πιο αναλυτικά, η ανασκόπηση 83 μελετών που διεξήχθησαν σε διάφορες χώρες σε παγκόσμιο επίπεδο αναφορικά με προγράμματα σεξουαλικής αγωγής για τον ιό HIV κατέληξε ότι η πλειονότητα των προγραμμάτων ήταν αποτελεσματικά και συνέβαλαν στη βελτίωση της σεξουαλικής συμπεριφοράς.³²

Επίσης, έρευνα που διεξήχθη σε αναπτυσσόμενες χώρες αναφορικά με την επιτυχία της σεξουαλικής αγωγής και των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων κατά του HIV στις σχολικές μονάδες ανέδειξε ότι η πλειονότητα αυτών συνέβαλε στη μείωση των επικίνδυνων σεξουαλικών συμπεριφορών.³³ Αξιοσημείωτο είναι ότι γενικά η νεολαία επιθυμεί την παροχή σεξουαλικής αγωγής αναφορικά με τον ιό HIV.³⁴

Θα αποτελούσε σημαντική παράλειψη να μην επικεντρώσει κάποιος το ενδιαφέρον του στα αποτελέσματα ερευνών που υλοποιήθηκαν σε ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες από το 1990 έως το 2012, οι οποίες ανέδειξαν το φύλο και την εξουσία του ανδρικού φύλου ως κρίσιμο παράγοντα για τη μετάδοση του ιού HIV.³⁵

Συνοψίζοντας, σε παγκόσμιο επίπεδο, υφίσταται αυξημένο ενδιαφέρον για τα ζητήματα σεξουαλικής αγωγής. Παρ' όλα αυτά, το αυξημένο ενδιαφέρον δεν έχει επιφέρει αντίστοιχα θετικά αποτελέσματα, καθώς συνεχίζουν να υφίστανται αυξημένα ποσοστά κύησης στην εφηβεία, σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και μετάδοσης του ιού HIV. Όσον αφορά στα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής που επιδιώκουν τη μείωση της μετάδοσης του ιού HIV, φαίνεται να αποδεικνύονται αρκετά επιτυχή.

2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το παρόν άρθρο αποσκοπεί να διερευνήσει αν υλοποιούνται προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στο πλαίσιο των εγκεκριμένων προγραμμάτων αγωγής υγείας στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και τις ειδικότητες των εκπαιδευτικών που αναλαμβάνουν να τα υλοποιήσουν. Η έρευνα υλοποιήθηκε με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου στους τίτλους των εγκεκριμένων προγραμμάτων. Η στατιστική ανάλυση διενεργήθηκε με το λογισμικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences (SPSS), έκδοση 24.0.

Πιο αναλυτικά, ερευνήθηκαν τα πρωτογενή στοιχεία που αφορούν σε προγράμματα αγωγής υγείας, τα οποία εγκρίθηκαν σε σχολικές μονάδες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Α' Αθήνας και στις περιφερειακές ενότητες του Ηρακλείου Κρήτης, της Κοζάνης και του Έβρου για τα σχολικά έτη 2012–2019.

Οι συγκεκριμένες διευθύνσεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης επιλέχθηκαν με κριτήριο ότι: (α) αποτελούν τις μεγαλύτερες στις εκπαιδευτικές τους περιφέρειες (Αττικής, Δυτικής Μακεδονίας, Κρήτης, Θράκης), (β) οι μαθητές που φοιτούν στις υπό μελέτη περιοχές, σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) για το σχολικό έτος 2014–2015, αντιπροσωπεύουν το 27,9% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού και (γ) σε αυτές εργάζεται το 38,33% του συνόλου των εκπαιδευτικών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Συνεπώς, μπορεί να υποστηριχθεί ότι υφίστανται οι προϋποθέσεις ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος.

Παράλληλα, οι υπό μελέτη διευθύνσεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης διαφοροποιούνται ως προς τα χαρακτηριστικά του μαθητικού και του γενικού πληθυσμού τους. Συγκεκριμένα, στην περιοχή της Α' Αθήνας φοιτά υψηλό ποσοστό αλλοδαπών μαθητών, ενώ στις περιφερειακές ενότητες του Ηρακλείου Κρήτης, της Κοζάνης και του Έβρου τα αντίστοιχα ποσοστά είναι χαμηλότερα. Επιπρόσθετα, τα χαρακτηριστικά του γενικού πληθυσμού στην περιοχή της διεύθυνσης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Α' Αθήνας είναι αμιγώς αστικά, ενώ ο πληθυσμός στις περιφερειακές ενότητες του Ηρακλείου Κρήτης, της Κοζάνης και του Έβρου εμφανίζει αστικά, ημιαστικά και αγροτικά χαρακτηριστικά.

Από τη μελέτη του πίνακα 1 διαπιστώνεται κατ' αρχάς ότι τα τελευταία σχολικά έτη ο αριθμός των προγραμμάτων αγωγής υγείας στις υπό μελέτη περιοχές εμφανίζει συνεχή μείωση. Όσον αφορά στα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής εμφανίζονται ως μη δημοφιλή, καθώς στην πλειονότητα των σχολικών ετών δεν αντιπροσωπεύουν σημαντικό αριθμό στο σύνολο των προγραμμάτων αγωγής υγείας. Η εν λόγω διαπίστωση προκαλεί έντονο προβληματισμό, καθώς στον ελλαδικό χώρο υφίστανται σημαντικά προβλήματα σε

Πίνακας 1. Προγράμματα αγωγής υγείας με θέμα τη σεξουαλική αγωγή στη διεύθυνση δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Α΄ Αθήνας και στις περιφερειακές ενότητες Ηρακλείου Κρήτης, Κοζάνης και Έβρου.

Περιφέρεια	2012–2013	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018	2018–2019
Α΄ Αθήνας	2/99 (2,02%)	1/97 (1,03%)	8/94 (8,51%)	1/81 (1,23%)	4/51 (7,8%)	1/46 (2,2%)	4/35 (11,4%)
Ηράκλειο	3/29 (6,8%)	0/38 (0%)	0/27 (0%)	0/28 (0%)	1/23 (4,3%)	1/24 (4,2%)	3/18 (16,6%)
Κοζάνη	0/30 (0%)	0/34 (0%)	0/27 (0%)	1/28 (3,6%)	0/15 (0%)	0/28 (0%)	0/23 (0%)
Έβρος	1/8 (12,5%)	2/19 (10,52%)	0/27 (0%)	2/34 (5,88%)	1/20 (5%)	1/11 (9,1%)	3/8 (37,5%)

αυτόν τον τομέα, όπως ο αυξημένος αριθμός των κηρύσεων στην εφηβεία και των εκτρώσεων. Πιθανότατα η περιορισμένη ενασχόληση με προγράμματα σεξουαλικής αγωγής να οφείλεται στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη θεματική συνιστά ακόμη και σήμερα ταμπού τόσο σε εκπαιδευτικό, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο.

Αρνητική εντύπωση προκαλεί το εύρημα ότι σε ορισμένα σχολικά έτη στις υπό μελέτη περιοχές δεν υλοποιήθηκε ούτε ένα πρόγραμμα σεξουαλικής αγωγής, ενώ τα τελευταία 7 σχολικά έτη τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής καταλαμβάνουν μόλις το 3,99% του συνόλου των προγραμμάτων αγωγής υγείας στις υπό μελέτη περιοχές.

Για να διερευνηθεί ποιες ειδικότητες εκπαιδευτικών υλοποιούν προγράμματα αγωγής υγείας με θέμα τη σεξουαλική αγωγή πραγματοποιήθηκε η διάκριση των εκπαιδευτικών σε ειδικότητες σχετικές ή μη με την αντίστοιχη θεματική. Στην πρώτη κατηγορία εντάχθηκαν οι ειδικότητες της Ιατρικής, της Νοσηλευτικής και της Βιολογίας, ενώ στη δεύτερη κατηγορία το σύνολο των υπολοίπων ειδικοτήτων (πίν. 2).

Μελετώντας τον πίνακα 2 διαπιστώνεται ότι προγράμματα αγωγής υγείας με θέμα τη σεξουαλική αγωγή υλοποιούν στην πλειονότητά τους ειδικότητες εκπαιδευτικών (91,67%), οι οποίες δεν συνδέονται άμεσα με τα συγκεκριμένα ζητήματα. Το εν λόγω εύρημα είναι αναμενόμενο να προκαλεί εκτενή σκεπτικισμό αναφορικά με την εγκυρότητα των

μεταδιδόμενων γνώσεων και την αποτελεσματικότητα των υλοποιούμενων προγραμμάτων.

Καταληκτικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ελάχιστος αριθμός από τα προγράμματα αγωγής υγείας που υλοποιούνται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση των υπό μελέτη περιοχών εστιάζουν σε ζητήματα σεξουαλικής αγωγής. Όσον αφορά στους εκπαιδευτικούς που αναλαμβάνουν την υλοποίηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής, στην πλειονότητά τους προέρχονται από ειδικότητες, των οποίων το γνωστικό αντικείμενο δεν συνδέεται άμεσα με την υπό μελέτη θεματική.

3. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Από τη διερεύνηση της διεθνούς βιβλιογραφίας συμπεραίνεται ότι σε παγκόσμιο επίπεδο υφίσταται αυξημένο ενδιαφέρον για τα ζητήματα σεξουαλικής αγωγής. Δυστυχώς, το συγκεκριμένο ενδιαφέρον δεν συνδυάζεται με αντίστοιχα θετικά αποτελέσματα, καθώς συνεχίζουν να υφίστανται αυξημένα ποσοστά κήσης στην εφηβεία, σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων και μετάδοσης του ιού HIV. Παρ' όλα αυτά, τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής που επιδιώκουν τη μείωση της μετάδοσης του ιού HIV αποδεικνύονται ιδιαίτερα αποτελεσματικά.

Από την εκπονηθείσα έρευνα στα προγράμματα αγωγής

Πίνακας 2. Ειδικότητες εκπαιδευτικών που υλοποίησαν προγράμματα αγωγής υγείας με θέμα τη σεξουαλική αγωγή στη διεύθυνση δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Α΄ Αθήνας και στις περιφερειακές ενότητες Ηρακλείου Κρήτης, Κοζάνης και Έβρου.

Ειδικότητες	Περιφέρεια	2012–2013	2013–2014	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018	2018–2019
Σχετικές ειδικότητες (ιατροί, νοσηλεύτες, βιολόγοι)	Α΄ Αθήνας	3/6 (50%)	0/2 (0%)	0/17 (0%)	0/2 (0%)	0/9 (0%)	0/2 (0%)	0/6 (0%)
	Ηράκλειο	0/7 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/1 (0%)	0/2 (0%)	0/7 (0%)
	Κοζάνη	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	3/3 (100%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)
	Έβρος	0/2 (0%)	1/5 (20%)	0/0 (0%)	0/3 (0%)	0/2 (0%)	0/1 (0%)	0/7 (0%)
Μη σχετικές ειδικότητες	Α΄ Αθήνας	3/6 (50%)	2/2 (100%)	17/17 (100%)	2/2 (100%)	9/9 (100%)	2/2 (100%)	6/6 (100%)
	Ηράκλειο	7/7 (100%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	1/1 (100%)	2/2 (100%)	7/7 (100%)
	Κοζάνη	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/3 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)	0/0 (0%)
	Έβρος	2/2 (100%)	4/5 (80%)	0/0 (0%)	3/3 (100%)	2/2 (100%)	0/1 (0%)	7/7 (100%)

υγείας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Α΄ Διεύθυνση Αθήνας και στις περιφερειακές ενότητες του Ηρακλείου Κρήτης, της Κοζάνης και του Έβρου συμπεραίνεται ότι ελάχιστος αριθμός από αυτά εστιάζουν σε ζητήματα σεξουαλικής αγωγής. Όσον αφορά στους εκπαιδευτικούς που αναλαμβάνουν την υλοποίηση των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής, στην πλειονότητά τους προέρχονται από ειδικότητες των οποίων το γνωστικό αντικείμενο δεν συνδέεται άμεσα με την υπό μελέτη θεματική.

Η εικόνα που προκύπτει από την έρευνα αναδεικνύει σαφώς την ανάγκη ύπαρξης μιας στοχευμένης εκπαιδευτικής πολιτικής σε ζητήματα σεξουαλικής αγωγής, καθώς

και σχετική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που αναλαμβάνουν αντίστοιχα προγράμματα, ώστε να είναι σε θέση να τα υλοποιήσουν και να τα υποστηρίξουν με επιτυχή τρόπο. Στη συγκεκριμένη κατεύθυνση θα μπορούσε να έχει καθοριστική θετική συμβολή η συγγραφή αντίστοιχων εγχειριδίων για εκπαιδευτικούς και μαθητές.

Καταληκτικά, τα προγράμματα αγωγής υγείας που ασχολούνται με τη σεξουαλική αγωγή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στον ελλαδικό χώρο είναι αρκετά περιορισμένα σε αριθμό και υλοποιούνται κατά κανόνα από εκπαιδευτικούς οι οποίοι δεν έχουν άμεση επιστημονική σχέση με το εν λόγω γνωστικό αντικείμενο.

ABSTRACT

Sex education at the secondary education level in Greece

G. KADIGIANNOPOULOS,¹ M. KARAVIDA,² E. GALANOPOULOU,³ A. GALANOPOULOS⁴

¹Department of Primary Education, University of Patra, Patra, ²Department of Primary Education, University of Ioannina, Ioannina, ³Hellenic American Union, Athens, ⁴Department of Hematology, "G. Gennimatas" General Hospital, Athens, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2020, 37(2):267–272

OBJECTIVE Investigation of the degree to which sex education programs are being conducted as part of the approved school curriculum of health education at the level of secondary education. **METHOD** Classification of the approved school programs of health education was performed, using content analysis, with the title of the study program as criterion. In addition, the level, qualifications and certification of the teachers engaged to conduct these programs was investigated. The study was undertaken for the school years 2012–2019 in the secondary education schools of the First region of Athens and in the regions of Iraklion in Crete, Kozani and Evros. These areas were selected because they are the largest in their educational regions. Together they cover 27.9% of the total student population and a 38.33%, of the total teacher population in secondary education. As a result, the survey was based on a sufficiently representative sample of data. Statistical analysis was conducted using the Statistical Package for Social Sciences (SPSS), version 24.0. **RESULTS AND CONCLUSIONS** The survey showed that in Greek secondary education, the health education programs that have as their main objective to include sexual education in secondary education level are limited in number. The programs are being delivered mostly by teachers who are not certified for sex education and lack the requisite qualifications.

Key words: Greece, Secondary education, Sex education

Βιβλιογραφία

- MATZIOU V, PERDIKARIS P, PETSIOS K, GYMNOPOULOU E, GALANIS P, BROKALAKI H. Greek students' knowledge and sources of information regarding sex education. *Int Nurs Rev* 2009, 56:354–360
- ΤΣΑΡΜΑΚΛΗΣ Γ. Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών και εφήβων. *Δελτ Α΄ Παιδιατρ Κλιν Πανεπ Αθηνών* 2007, 54:95–98
- CURVINO M, FISCHER MG. Claiming comprehensive sex education is a right does not make it so: A close reading of international law. *New Bioeth* 2014, 20:72–98
- LINDBERG LD, MADDOW-ZIMET I, BOONSTRA H. Changes in adolescents' receipt of sex education, 2006–2013. *J Adolesc Health* 2016, 58:621–627
- McCORMICK N, FOLCIK J, IZZO A. Sex-education needs and interests of high school students in a rural New York county. *Adolescence* 1985, 20:581–592
- McELDERRY DH, OMAR HA. Sex education in the schools: What role does it play? *Int J Adolesc Med Health* 2003, 15:3–9
- SCHAAFSMA D, KOK G, STOFFELEN JM, CURFS LM. Identifying effective methods for teaching sex education to individuals

- with intellectual disabilities: A systematic review. *J Sex Res* 2015, 52:412–432
8. APTER D, MOLINA CARTES R. Sexuality education: Finnish and Chilean experiences. *Endocr Dev* 2012, 22:332–356
 9. SCHAAFSMA D, STOFFELEN JM, KOK G, CURFS LM. Exploring the development of existing sex education programmes for people with intellectual disabilities: An intervention mapping approach. *J Appl Res Intellect Disabil* 2013, 26:157–166
 10. KILMANN PR, WANLASS RL, SABALIS RF, SULLIVAN B. Sex education: A review of its effects. *Arch Sex Behav* 1981, 10:177–205
 11. SONENSTEIN FL, PITTMAN KJ. The availability of sex education in large city school districts. *Fam Plann Perspect* 1984, 16:19–25
 12. BARR EM, GOLDFARB ES, RUSSELL S, SEABERT D, WALLEN M, WILSON KL. Improving sexuality education: the development of teacher-preparation standards. *J Sch Health* 2014, 84:396–415
 13. LANDRY DJ, DARROCH JE, SINGH S, HIGGINS J. Factors associated with the content of sex education in US public secondary schools. *Perspect Sex Reprod Health* 2003, 35:261–269
 14. NOMOTO M, NONAKA D, MIZOUE T, KOBAYASHI J, JIMBA M. Content analysis of school textbooks on health topics: A systematic review. *Biosci Trends* 2011, 5:61–68
 15. VANDERBERG RH, FARKAS AH, MILLER E, SUCATO GS, AKERS AY, BORRERO SB. Racial and/or ethnic differences in formal sex education and sex education by parents among young women in the United States. *J Pediatr Adolesc Gynecol* 2016, 29:69–73
 16. STANGER-HALL KF, HALL DW. Abstinence-only education and teen pregnancy rates: Why we need comprehensive sex education in the US. *PLoS One* 2011, 6:e24658
 17. MIDDLEMAN AB. Review of sexuality education in the United States for health professionals working with adolescents. *Curr Opin Pediatr* 1999, 11:283–286
 18. LAYZER C, ROSAPEP L, BARR S. A peer education program: Delivering highly reliable sexual health promotion messages in schools. *J Adolesc Health* 2014, 54(Suppl 3):S70–S77
 19. WOO GW, SOON R, THOMAS JM, KANESHIRO B. Factors affecting sex education in the school system. *J Pediatr Adolesc Gynecol* 2011, 24:142–146
 20. ZANATTA LF. Sex education through popular education for health in a Brazilian rural social movement. *Gac Sanit* 2017, 31:246–249
 21. DENMAN S, GILLIES P, WILSON S, WIJEWARDENE K. Sex education in schools: An overview with recommendations. *Public Health* 1994, 108:251–256
 22. HAYTER M, PIERCY H, MASSEY MT, GREGORY T. School nurses and sex education: Surveillance and disciplinary practices in primary schools. *J Adv Nurs* 2008, 61:273–281
 23. BERGER D, ROCHIGNEUX JC, BERNARD S, MORAND J, MOUGNIOTTE A. Sex education: Representations of 13- to 15-year-old junior high school children and slow learners. *Sante Publique* 2015, 27:17–26
 24. ROCHA AC, DUARTE C. Sexuality education in a representative sample of Portuguese schools: Examining the impact of legislation. *Eur J Contracept Reprod Health Care* 2015, 20:47–56
 25. SEUNG-DUK K, EUN-JOO K, HYE-KYUNG S, AEREE S. Viewpoints of Korean senior high school students on school-based sex education. *Asia Pac J Public Health* 2001, (Suppl 13):S31–S35
 26. VUTTANONT U, GREENHALGH T, GRIFFIN M, BOYNTON P. “Smart boys” and “sweet girls” – sex education needs in Thai teenagers: A mixed-method study. *Lancet* 2006, 368:2068–2080
 27. THAMMARAKSA P, POWWATTANA A, LAGAMPAN S, THAINGTHAM W. Helping teachers conduct sex education in secondary schools in Thailand: Overcoming culturally sensitive barriers to sex education. *Asian Nurs Res (Korean Soc Nurs Sci)* 2014, 8:99–104
 28. ACHARYA DR, VAN TEIJLINGEN ER, SIMKHADA P. Opportunities and challenges in school-based sex and sexual health education in Nepal. *Kathmandu Univ Med J (KUMJ)* 2009, 7:445–453
 29. NISHIOKA E. Historical transition of sexuality education in Japan and outline of reproductive health/rights. *Nihon Eiseigaku Zasshi* 2018, 73:178–184
 30. RIJSDIJK LE, BOS AE, LIE R, LEERLOOIJER JN, EILING E, ATEMA V ET AL. Implementation of The World Starts With Me, a comprehensive rights-based sex education programme in Uganda. *Health Educ Res* 2014, 29:40–53
 31. LACEY G. Delivering culturally sensitive, sexual health education in western Kenya: A phenomenological case study. *Afr J AIDS Res* 2017, 16:193–202
 32. KIRBY DB, LARIS BA, ROLLERI LA. Sex and HIV education programs: Their impact on sexual behaviors of young people throughout the world. *J Adolesc Health* 2007, 40:206–217
 33. KIRBY D, OBASI A, LARIS BA. The effectiveness of sex education and HIV education interventions in schools in developing countries. *World Health Organ Tech Rep Ser* 2006, 938:103–150
 34. TRIPATHI N, SEKHER TV. Youth in India ready for sex education? Emerging evidence from national surveys. *PLoS One* 2013, 8:e71584
 35. HABERLAND NA. The case for addressing gender and power in sexuality and HIV education: A comprehensive review of evaluation studies. *Int Perspect Sex Reprod Health* 2015, 41:31–42
- Corresponding author:*
A. Galanopoulos, 154 Mesogeion Ave., 115 27 Athens, Greece
e-mail: tgalanop@otenet.gr